

Džo Navaro
sa Toni Šjarom Pointer

BUDITE IZUZETNI

RAZVIJTE PET OSOBINA PO KOJIMA
SE IZDVAJAJU POSEBNI LJUDI

Prevela
Stela Spasić

■ Laguna ■

Naslov originala

Joe Navarro

BE EXCEPTIONAL

Copyright © 2021 by Joe Navarro. All rights reserved.

Published by arrangement with William Morrow, an
imprint of HarperCollins Publishers

Translation copyright © 2022 za srpsko izdanje, LAGUNA

U znak sećanja na mog voljenog oca Alberta

Sadržaj

Pre nego što počnemo	11
1. VLADANJE SOBOM: ključna osobina izuzetnih ljudi . . .	15
2. ZAPAŽANJE: uviđanje šta je važno	93
3. KOMUNIKACIJA: od informisanja do preobražaja . . .	155
4. POSTUPANJE: delujte pravovremeno, etički i prosocijalno .	215
5. PSIHOLOŠKA UTEHA: najveća moć koju ljudi poseduju .	249
Misli za kraj	299
Izjave zahvalnosti	305
<i>O autorima</i>	309

BUDITE
IZUZETNI

Pre nego što počnemo

Nemojte da mislite da je ono što je vama teško da savladate apsolutno nemoguće postići; a ako to jeste moguće, smatrajte da vam je nadohvat ruke.

– Marko Aurelije

Šta ljude čini izuzetnim? O tome sam dugo razmišljao a možda je i vas to kopkalo. Tokom više od četrdeset godina proučavanja ljudskog ponašanja u rizičnim situacijama – uključujući preko dvadeset pet godina rada u kontraobaveštajnoj službi FBI-ja i više od deset hiljada obavljenih razgovora u oblasti za koju sam specijalizovan, višegodišnjeg konsultantskog rada za velike kompanije širom sveta i istraživanja koja sam radio pišući desetine knjiga o ponašanju i produktivnosti – oduševljavali su me ljudi s izuzetnim osobinama. Pored njih se osećate posebno. Oni vas odmah privuku svojom ljubaznošću i pažnjom. Šire energiju zahvaljujući svojoj mudrosti i empatiji. Posle susreta s njima osećate se bolje. Želite da vam takva osoba bude prijatelj, komšija, kolega ili trener, a svakako biste poželeti da imate takvog profesora, šefa, društvenog lidera ili kandidata za političku funkciju.

Šta ih čini takvim kakvi jesu – tako uticajnim, sposobnim, uzornim i dostojnim vođstva? Osobine po kojima se ističu nemaju veze sa stepenom njihovog obrazovanja, zaradom niti talentima – recimo, za atletiku, umetnost ili čak biznis. Ne, takvi ljudi se ističu u suštinski važnim segmentima života: znaju šta da kažu i urade da zadobiju poverenje, poštovanje i pozitivno utiču i inspirišu čak i one koji više nemaju ni trunku elana u sebi.

Istraživanje za ovu knjigu počeo sam pre više od deset godina, potpuno spontano, još dok sam pisao knjigu *Dangerous Personalities*.^{*} U njoj sam se bavio osobinama ljudi koji razočaravaju sebe i druge zbog svog užasnog ponašanja, odluka koje donose i prioriteta koje zanemaruju jer nisu u stanju da obuzdaju svoja osećanja, da brinu ni o čemu niti imaju imalo savesti.

Igrom slučaja, dok sam proučavao te problematične osobe, njihove sušte suprotnosti – osobe koje krase tako izuzetne vrline da ulepšavaju život svakom u svom okruženju – jasno su mi se ukazale. Takva jasna slika upotpunjena hiljadama zapažanja do kojih sam došao radeći za FBI i kao savetnik multinacionalnih kompanija iskristalisala se u ovu knjigu.

Šta ljude čini izuzetnim? Ispostavilo se da se izuzetne osobe izdvajaju od ostalih samo po pet osobina. Ima ih samo pet ali veoma su moćne. Ja ih zovem „Pet domena izuzetnih ljudi“.

Pet domena izuzetnih ljudi

Vladanje sobom: ključna osobina izuzetnih ljudi

Samostalno se usavršavajući, razumevanjem sebe kroz iskrenu analizu sopstvene ličnosti i upražnjavanjem

^{*} U prevodu, *Opasne ličnosti*. (Prim. prev.)

ključnih navika koje vode do uspeha, mi polažemo temelj za izuzetan život.

Zapažanje: uviđanje šta je važno

Unapređujući svoju sposobnost da zapažamo tuđe potrebe, sklonosti, namere i želje, kao i strahove i brige, spremniji smo da se brinemo o drugima i da se čuvamo: umemo da brzo i tačno tumačimo ljude i situacije i jasno nam je šta je najbolje, šta je ispravno i šta je delotvorno.

Komunikacija: od informisanja do preobražaja

Kad savladamo veštine verbalne i neverbalne komunikacije, svoje ideje možemo da iznosimo uspešnije i osmišljenije kako bismo delovali na zdravorazumsko razmišljanje i emocije sagovornika i uspostavili veze koje razvijaju poverenje, odanost i sklad u društvu.

Postupanje: delujte pravovremeno, etički i prosocijalno

Kad poznajemo i primenjujemo etičke i društvene norme primerenog postupanja, možemo da naučimo – kao što izuzetne osobe to čine – da „uradimo pravu stvar u pravo vreme“.

Psihološka uteha: najveća moć koju ljudi poseduju

Kad shvatimo osnovnu istinu da ljudi u suštini traže psihološku utehu, otkrićemo ono što izuzetni ljudi već znaju: da je uspešan onaj ko drugima pruža psihološku utehu brinući o njima.

U poglavljima koja slede, navodiću saznanja dokazana u praksi, primere i anegdote iz mog višedecenijskog rada u

oblasti bihevioralne analize i poslovnog savetovanja i upotpuniću ih primerima iz prošlosti, aktuelnih događaja i svakodnevnog života s ciljem da istražim pet navedenih domena i objasnim kako možete da ih iskoristite da biste poboljšali kvalitet života, da biste se istakli i, najviše od svega, da biste pozitivno uticali na druge u težnji da živite život ispunjen empatijom i moralno ispravnim postupcima – život koji zaista izuzetni ljudi žive svaki dan.

Budući da izuzetne osobe svakodnevno pokazuju da biti izuzetan podrazumeva da moramo činiti izuzetna dela, proučavanje takvih ljudi donosi nam nova saznanja i pozitivno utiče na nas. Tih pet osobina koje menjaju život jesu sve što vam treba da biste se izdvojili od ostalih. One će vas odmah nagraditi čim postanu sastavni deo vašeg svakodnevnog života. Zahvaljujući njima s više lakoće ćete pozitivno uticati na druge i nesumnjivo ćete postati bolja osoba. Postaćete i uspešniji vođa – koji nije samo spreman da predvodi kada ili ako mu se ukaže prilika, već pojedinac dostojan vođstva.

Pozivam vas da mi se pridružite na ovom putovanju na kome ćemo otkriti ko smo i kakvi možemo da budemo. Hajde da istražimo taj poseban svet ljudi koje zovemo časnim, pouzdanim, odlučnim i jakim ali iznad svega – izuzetnim.

1. POGLAVLJE

Vladanje sobom

KLJUČNA OSOBINA IZUZETNIH LJUDI

Samostalno se usavršavajući, razumevanjem sebe kroz iskrenu analizu sopstvene ličnosti i upražnjavanjem ključnih navika koje vode do uspeha, mi polažemo temelj za izuzetan život.

Svi razmišljaju o tome da promene svet, a niko ne razmišlja o tome da promeni sebe.

– Lav Tolstoj

Kao zapovednik specijalne jedinice, jednu od najtežih odluka morao sam da donesem čak i pre nego što je operacija uopšte počela.

Zapovednik specijalne jedinice odgovoran je za plan akcije i stručno i bezbedno sprovođenje tog plana. Kad dobijete „zeleno svetlo“ za početak akcije, kad ste pod punom opremom, oružje vam je napunjeno i spremno i preko slušalica govorite, „Imam kontrolu, imam kontrolu, imam kontrolu“, mnogi računaju na to da ćete biti potpuno koncentrisani. To očekuje javnost a i vaši nadređeni. Zbog svojih kolega specijalaca morate da procenite situaciju s laserskom preciznošću pošto od toga zavise njihova bezbednost i uspeh operacije.

U ovoj konkretnoj akciji sve se brzo odvijalo – naoružan begunac je držao svoju devojkicu kao taoca u nekom trošnom motelu na periferiji Hejns Sitija na Floridi, odlučan da ga ne uhvatimo živog. Takve situacije obično rešavaju pregovarači za oslobađanje talaca ali u ovom slučaju devojkicu je bio potreban lek i život joj je bio ugrožen. Nismo imali vremena za gubljenje. Zbog vrelog dana svi su bili dodatno razdražljivi a osumnjičeni je odbijao svaku saradnju. Poslednje što mi je tada trebalo jeste da jedan FBI specijalac ne bude spreman za akciju. Nije dovoljno brzo postavljao pitanja niti je konačan plan privodio kraju onako vešto kao što je inače radio. Izostala su pitanja koja je obično postavljao – recimo, od kog materijala je izgrađen objekat (da bi se utvrdilo do koje dubine bi zalutali metak mogao da probije zid); da li su šarke na vratima spolja ili unutra (da bismo znali kako da otvorimo vrata i kakav alat nam treba da ih razvalimo); koliko blizu bismo mogli da postavimo kola hitne pomoći a da se ne primete; gde se nalazi najbliži urgentni centar itd. Video sam da nije koncentrisan. Na kraju sam rekao sebi: ti moraš ovo da rešiš i to brzo. Nismo imali vremena da tražimo razlog. Jednostavno sam znao da nešto nije bilo u redu s njim i morao sam da reagujem.

U tako napetijoj situaciji i opterećeni odlukama koje je rukovodstvo moralo da donese – komunikacija s centralom FBI-ja, promene u poslednjem trenutku i obaveštavanje lokalnih policijskih snaga o operaciji za koju se spremamo – moji nadređeni to nisu primetili iako smo svi bili u istoj prostoriji. Međutim, kao vođa specijalaca ja to nisam mogao da zanemarim. Taj specijalac nije bio pri sebi. Bio je to krajnje nezgodan trenutak za rešavanje problema sa zaposlenima – što možda niko i ne bi primetio pod uslovom da to zadržim za sebe i da operacija prođe glatko – ali ja jesam

to primetio i na meni je bilo da presečem. Nisam mogao da pustim takvu osobu da učestvuje u operaciji u kojoj se s velikom verovatnoćom očekivao vatreni obračun u gradskoj sredini i gde smo morali brzo da donosimo odluke. Kao vođa ne smete druge da dovodite u opasnost ako lako možete da je izbegnete, bez obzira na to koliko je nekom stalo da učestvuje u nečemu važnom ili, kao u ovom slučaju, ko je imao ključnu ulogu u planiranju te složene operacije u kojoj je trebalo uhapsiti begunca i spasiti bolesnu devojku koju je, prema navodima njene porodice, prestupnik držao protivno njenoj volji.

Otišao sam do glavnog specijalnog agenta koji je preko telefona upravo obavestavao centralu FBI-ja o trenutnom razvoju događaja i rekao mu: „Moram da povučem jednog specijalca iz ove operacije.“ Kad sam to izgovorio, shvatio sam da u svom dvadesetogodišnjem radu u specijalnim jedinicama nikad nisam imao takav slučaj.

Samo je rekao: „Uradi kako je najbolje“, pošto je tokom godina stekao veliko poverenje u mene. Zatim je klimnuo glavom kako da je osetio da hoću još nešto da kažem. Tada sam mu rekao: „Ja moram da se povučem iz ove operacije, gospodine.“

Isprva me je samo na trenutak pogledao da bi se uverio da me je dobro čuo dok je držao ruku na slušalici jer je stavio Vašington na čekanje. Posmatrao mi je lice i verujem da je u tom kratkom trenu shvatio kroz šta sam prolazio tog dana.

Pitao me je da li sam siguran. Odgovorio sam potvrdno. „Uradi ono što treba da uradiš. Uradi kako je najbolje“, ponovio je bez oklevanja. „Verujem tvojoj proceni.“

Tako sam se povukao iz veoma važne operacije specijalnih jedinica. Nije mi bilo lako da to uradim pošto je drugo-komandujući sada morao da preuzme moju ulogu a znao

sam da će se neki specijalci pitati šta se dešava. Bez obzira na sve, to jeste bilo potrebno i pošto sam ja bio na čelu tima, bio sam dužan da donesem takvu odluku.

Operacija je prošla bez incidenata i niko nije bio povređen.

Šta me je mučilo? Na kraju, posle kraćeg introspektivnog razmišljanja, ono što je trebalo odmah da mi bude jasno konačno je isplivalo na površinu. Nedelju dana pre toga umrla mi je baka i još uvek sam bio pod utiskom tog velikog gubitka. Još uvek sam žalio za njom, patio – iako sam mislio da će mi posao jednostavno pomoći da to prevaziđem. Drugi su možda mislili da sam malo ravnodušniji nego inače, da se možda manje šalim ali kad imate posla, lako vam promakne ono što drugi doživljavaju u sebi. Osećanja su me ometala u razmišljanju. Srećom, to sam shvatio na vreme.

Glavni specijalni agent je rekao važnu stvar: „Uradi kako je najbolje.“ Ali kako da znamo šta je najbolje? I kako to uopšte da uradimo? Sve počinje od vladanja sobom.

Šta je vladanje sobom?

Vladanje nečim često izjednačavamo s veštinom. Za veštinu kažemo da je to ono na čemu se temelji sposobnost da se napravi Stradivarijusova violina ili iskleše veličanstvena skulptura. Ipak, vladanje nečim i veština dve su različite stvari.

Da biste se izveštili u nečemu neophodno je da se posvetite konkretnom izazovu, koliko god da je težak – ali, još važnije od toga jeste da treba da vladate sobom: da ste, između ostalog: koncentrisani, posvećeni, marljivi, radoznali, prilagodljivi, samosvesni i odlučni.

Počinjem od vladanja sobom zato što je to preduslov za sticanje preostale četiri osobine po kojima se izuzetne osobe

izdvajaju. Dobra vest je da vladati sobom nije nemoguće. U mozgu se zapravo mogu napraviti nove veze da bismo postali bolje verzije sebe čineći sitne i krupne stvari svakog dana.

Ako nam, kako sam uveren, život definišu misli – mentalni sklop i stavovi koje usvajamo i znanje koje stičemo – osećanja i ono što odlučimo da činimo svakog dana, svoj puni potencijal ne možemo da dostignemo ako ne vladamo sobom.

Vladanje sobom vam možda neće pomoći da osvojite vrh planine ali vrh planine ne možete da osvojite ako ne vladate sobom. Najbrži čovek na svetu, Jusein Bolt, nije stekao uspeh samo zahvaljujući fizičkoj spremnosti. Stekao ga je zahvaljujući tome što je vladao sobom (učio je, žrtvovao se, vredno je radio, davao je sve od sebe da ostane usredsređen). Isto važi i za Majkla Džordana, najuspešnijeg košarkaša svih vremena. Upravo to je potrebno da bi se dostigao vrhunski nivo zajednički svim izuzetnim osobama.

Vladanje sobom podrazumeva i poznavanje sopstvenih emocija, prednosti i, još važnije, mana. Kad poznajemo sebe, znamo kada drugi treba da preuzmu glavnu reč, kad nam nije dan (kao što se to meni desilo za vreme one specijalne akcije), kad treba da budemo malo ponizni, da se suočimo sa svojim demonima ili uradimo nešto drugo da bismo prizvali bolju verziju sebe. Sve to omogućava vladanje sobom – svesna i iskrena samoprocena koja nas primorava i podstiče da budemo uporni i trudimo se još više, i da shvatimo te nijanse spoznaje od kojih nekad zavisi hoćemo li biti uspešni ili ne.

U ovom poglavlju istražićemo kako da preuzmete kontrolu nad svojim životom kroz svakodnevne navike i postupke usmeravajući pažnju na razvoj osnovnih veština neophodnih za vladanje sobom. Hoćete da dostignete svoj puni potencijal; osnažite uticaj; razvijete svoj brend? Jedini način da to postignete jeste da ovladate sobom.

Usavršavanje: temelj znanja

Negde u srednjoj školi došao sam do otrežnjujuće spoznaje. Nije mi bila nametnuta, niti mi je iko u razgovoru ukazao na nju. Tom prilikom sam vodio veoma intiman razgovor sa sobom jer je mojoj mladoj glavi postalo potpuno jasno da nešto treba da se menja.

Budući da sam u osmoj godini kao izbeglica prebegao u Sjedinjene Države posle Kubanske revolucije, našao sam se u krajnje nepovoljnom položaju. Zbog toga što sam se odjednom našao u Sjedinjenim Državama, nisam znao engleski niti sam shvatao tu potpuno novu sredinu u kojoj su vladala drugačija pravila, običaji i standardi, bio sam zbunjen i zaostajao sam za drugima. Bio sam nekoliko koraka iza njih i stalno sam pokušavao da uhvatim korak s novim okruženjem. U Ameriku smo došli bez novca (za to su se postarali kubanski vojnici na aerodromu) i istraumirani jer smo preživeli veoma nasilnu komunističku revoluciju na Kubi. Kao pridošlica, morao sam da se uklopim u sredinu ali jedino zajedničko što sam imao s decom bila je ljubav prema učenju i sportu. Ona nisu znala španski a ja nisam znao engleski. Ona nisu doživela krvavu revoluciju. Ona nisu poput mene bila na ulici za vreme invazije u Zalivu svinja, niti su čula pucnje kod zida za pogubljenje (*paredon*) uz koji su vojnici postrojavali građane i po kratkom postupku ih streljali jer su bili protiv Kastru. Znala su za Palčicu, Duška Dugouška, Pticu Trkačicu, Diznilend i Klub Mikija Mause; za mene ta imena nisu imala nikakvo značenje. Ja sam bio navikao da nosim uniformu u školu; oni su nosili majice i farmerke. Prethodno sam ceo dan boravio u učionici s jednom učiteljicom a sad sam menjao učionice na svakih

pedeset pet minuta – zašto, nisam znao. Znao sam pravila bejzbola ali nikad ranije nisam video košarkašku loptu. Obožavao sam novu igru koju su mi pokazali – između dve vatre – a mrzeo sam kad bi me prozvali na tablu da radim zadatke iz matematike.

Bio je to kulturni šok kako ga je definisao Alvin Tofler. Svojski sam se trudio da naučim sva društvena pravila: da ne pričam u redu, da se držimo za ruke dok prelazimo ulicu ali da se inače ne dodirujemo, da ne stojim preblizu drugima, da ne gestikuliram previše, da ne govorim preglasno, da dignem desnu ruku ako treba da piškim, da gledam učiteljicu u oči kad me kritikuje (potpuno suprotno od onoga što su me ranije naučili a to je da spustim pogled, da ne gledam u oči i delujem skrušeno). Morao sam da naučim i savladam bezbrojne razlike da bih se uklopio. Međutim, imao sam problem i sa školom. Za vreme revolucije nije bilo bezbedno ići u školu a, iskreno, i plašio sam se pa sam zato po obrazovanju već zaostajao za decom svog uzrasta kad smo pobešli s Kube. Povrh svega, učiteljicu ništa nisam razumeo jer je govorila engleski.

Samo zato što sam bio uporan i iz preke potrebe, engleski sam nekako tečno progovorio posle godinu dana. Jezik se najbolje uči u društvu. Stavili su me u niži razred da bih mogao da nadoknadim gradivo i s vremenom sam položio dva razreda za godinu dana. Međutim, to je bio tek početak.

Imao sam problem s akcentom. Morao sam mnogo da se trudim da ga se oslobodim jer sam između ostalog naučio da se izdvajaš ako u Americi govoriš s naglaskom, a ja sam silno želeo da se uklopim. Na kraju sam uspeo da izgubim akcenat ali uvek sam bio suočen sa činjenicom da imam da naučim toliko toga što su deca iz odeljenja znala a ja nisam: sve ono što se uči od najranijeg detinjstva, na igralištu, s

televizije, u istim školama u koje smo išli i kroz višegodišnje upoznavanje s kulturom i druženje.

Ja nisam znao nikakve dečje pesmice. Nisam znao nikakve pesme koje se pevaju u parku i nikad nisam shvatio o čemu se radi u pesmi „London Bridge is Falling Down“.* (Zašto bi neka dečja pesmica opisivala tako nesrećan događaj?) Kod kuće skoro godinu dana nismo imali ni radio ni televizor pa sam jedino znao državnu himnu koju smo pevali svako jutro.

Kad sam se upisao u srednju školu, moji drugovi su znali Šekspira; ja sam znao Migela de Servantesa. Oni su čitali Stajnbeka a ja Federika Garsiju Lorku. Oni su znali za Boba Houpa; ja sam znao za Kantinflasa.** Ja sam znao svako ostrvo u Karipskom moru; većina mojih drugova nije mogla da na karti nađe Meksički zaliv. Komunisti na Kubi indoktrinirali su nas „proletarijatom i buržoazijom“, izrazima koje sam odmah prepoznao. Moji drugovi su mislili da sam izmislio te reči – ali, s druge strane, ja nisam znao šta znači „šljaker“.

Dugo sam bio u zabludi da su druga deca pametnija od mene. S vremenom sam shvatio da nisu ništa inteligentnija; samo su poznavala ono što ja nisam znao jer se pre toga nisam sretao s tim pojmovima. Smetalo mi je što sam propustio toliko mnogo stvari a s obzirom na tempo kojim smo učili u školi, to u skorije vreme nisam mogao da nadoknadim.

Shvatio sam da u školi mogu da naučim samo gradivo. Tamo nisam mogao da naučim ono što mi je nedostajalo, niti ono što sam najviše želeo da naučim – a to je prevazilazilo ono što je omogućavao obrazovni sistem okruga Dejd. Nisam imao nameru da trunem u samosažaljenju i znao

* U prevodu, *Londonski most pada*. (Prim. prev.)

** Poznati meksički glumac i komičar. (Prim. prev.)

sam da moram sâm nešto da preduzmem. Morao sam da se suočim sa sopstvenom stvarnošću. Tako sam kao tinejdžer započeo sopstveni program samostalnog usavršavanja.

Razmislite na trenutak o izuzetnim ljudima koje poznajete ili o kojima ste čitali ili učili. Ko se ne bi divio neverovatnom sportskom umeću američke gimnastičarke i osvajačice olimpijskog zlata Simon Bajls ili košarkaške legende Majkla Džordana? A šta kažete na genija za investicije Vorena Bafeta, poznatog kao Prorok iz Omahe? Bilo bi lepo biti slavan kao što su Toni Benet i Areta Frenklin, s glasom koji može da vam ispuni srce ili da vas rastuži. Svi su oni izuzetni na svoj način. Međutim, šta je s nama? Ja nikad neću biti vrhunski sportista niti ima šanse da budem na čelu neke kompanije vredne milijardu dolara, a kad pevam samo nerviram zadremale životinje. Ipak, mi možemo da se ističemo u nečemu drugom – što je i najvažnije – uključujući najvažniji segment života u kom svi učestvujemo: u odnosima s ljudima. Kako da postignemo taj nivo uspešnosti i zaista se izdvojimo svojim postupcima?

To se postiže samostalnim usavršavanjem: ulaganjem u svoje znanje, razvoj i potencijal – baš kao što to rade najuspešniji.

Nekima je lakše da cene druge i brinu o njima umesto o sebi. Međutim, isto kao što podržavamo druge u nastojanjima da se usavrše, i sami imamo odgovornost prema sebi. Kad prihvatite činjenicu da ćete sebe najbolje ceniti trudeći se da postanete bolja verzija sebe, na pravom ste putu da postanete izuzetna osoba.

Kad god pročitam da je neko završio srednju školu u osamdesetim godinama ili, recimo, da je Đuzepe Paterno u

devedeset šestoj godini konačno diplomirao, to me podseti da su se njihovi planovi možda poremetili zbog posla, obaveza ili nesrećnih okolnosti, ali da su ipak ostali posvećeni ulaganju u svoje obrazovanje, čak i u poznim godinama jer su cenili sebe (*Povoledo, 2020*). Oni su sjajan primer za sve nas.

Nikad nije kasno da ovladate sobom i težite da dostignete svoj pun potencijal; da steknete osobine i usvojite ponašanje izuzetnih osoba. Osim što ćete tako imati bolji i ispunjeniji život, kada i ako se desi taj pravi trenutak vi možete da postanete ne samo vođa, već i osoba *dostojna* vođstva.

Često čujemo da treba da tražimo mentore – ugledne osobe koje nas vode ka cilju do kog želimo da stignemo. Sjajno je imati mentore ali ponekad ih je teško naći a često se dešava i da im je vreme za podučavanje ograničeno.

Da bismo postali izuzetni i uspeali da ovladamo sobom, shvatio sam da moramo da preuzmemo odgovornost i budemo mentori sami sebi.

Prošlost nam kao koristan primer pruža renesansu, taj dinamični period koji je trajao od četrnaestog do sedamnaestog veka, kad su nauka i umetnost doživljavali procvat širom Evrope. Da bi naučili zanat, mladići poput Mikelandela, koji je kasnije oslikao Sikstinsku kapelu, bili su šegrti kod stručnjaka u datoj oblasti – u ovom slučaju, kod vrhunskih umetnika i vajara – da bi lakše stekli neophodno znanje. Umetnički esnafi su okupljali najbolje majstore crtanja, vajarstva, tehničkog crtanja, slikanja, kaligrafije, mešanja boja, grnčarstva, arhitekture, veza, drvoreza, obrade metala, topljenja zlata itd.

To nisu bili nikakvi letnji kampovi. Šegrti su pohađali zahtevne programe da bi učili i savladavali veštine tako što su se danima disciplinovano usredsređivali na konkretne

zadatke. Mnogi su postali šegrta u ranoj mladosti i tako se izdržavali dok su sticali veštine i ugled zahvaljujući odgovornosti prema sopstvenom životu i poslu. S vremenom su usavršavali svoje umeće dopunjujući ga sopstvenom znanjem i karakterističnim detaljima. Prolazeći napornu obuku, kalile su se i stasavale nove generacije majstora a mi naravno danas uživamo u plodovima takvog njihovog učenja.

Koncept formalnog šegrtovanja danas uglavnom više ne postoji osim za nekoliko zanata i profesija. Lekari u suštini pohađaju obuku koja traje od dvanaest do šesnaest godina da bi savladali izuzetno težak i složen postupak dijagnostikovanja i lečenja ljudskih bolesti. Jedna od mojih urednica opisala je svoju obuku u izdavačkom svetu kao šegrtovanje kada je prvo posmatrala kako njen šef saraduje s piscima prilikom uređivanja i oblikovanja knjiga; zatim je i sama učestvovala u tom procesu ali uz nadzor a potom joj je konačno bilo povereno da samostalno dolazi do projekata i uređuje knjige. Šegrtovanje još uvek postoji za neke zanate kao što su vodoinstalateri i električari, mada ono uglavnom kratko traje i vrlo je usko usmereno.

Međutim, ako detaljnije analizirate izuzetne osobe, kao što sam ja to radio, videćete da se oni sami usavršavaju. Iako možda traže pomoć, savete ili stručno mišljenje od drugih, oni samoinicijativno preuzimaju odgovornost za sopstveno usavršavanje. Oni znaju ono što mi nikad nigde nismo naučili: da ako hoćeš da se izdvojaš, moraš sâm da učiš.

Taj proces samostalnog obrazovanja odvija se na nekoliko načina – ono može biti formalno ili neformalno; neki se za učenje odlučuju iz potrebe a drugi jer to žarko žele. U svakom slučaju, strpljenjem, snagom volje, napornim radom i kroz pokušaje i greške, stisnut između drugih obaveza, u pauzi između dva posla ili posle posla – pronađe se put.

Pošto me je zanimalo ljudsko ponašanje, ja sam konkretno počeo da vodim dnevnik ponašanja koja nisam razumeo. Kako sam sticao iskustvo i dalje istraživao, s vremenom sam uspevao da protumačim ta ponašanja i postanem bolji posmatrač. Otprilike u isto vreme sam prošao obuku i dobio licencu za pilota pre nego što sam maturirao. Zašto? Ne znam da navedem drugi razlog osim što sam bio izrazito radoznao. Mislio sam da će mi te aktivnosti i veštine kasnije koristiti u životu i tako je i bilo iako ja tada nisam znao kako. Ta zapažanja ljudskog ponašanja koja sam beležio kao petnaestogodišnjak kasnije su mi spasila život dok sam se borio s kriminalcima radeći za FBI a licenca za pilota mi je omogućila da radim kao pilot zapovednik prilikom osmatranja terorista iz vazduha. Nisam znao da me išta od toga čeka u budućnosti ali samostalno učenje mi je svakako pomoglo više godina kasnije.

U svakom primeru koji sam proučavao, izuzetne osobe su bez izuzetka stekle životnu naviku da nađu vreme za rad na sebi. Svoj poriv za ostvarenjem boljih rezultata, učenjem i novim iskustvima smatrali su vrednim i bitnim poduhvatom.

Danas poznatoj po njenim naporima za humano ophođenje prema životinjama, naročito govedima koja idu na klanje, Meri Templ Grandin je u detinjstvu dijagnostikovana autizam (spektar autističnih poremećaja). Mnogo pre nego što su stečena potpunija saznanja o toj bolesti, osobe s poremećajem koji je imala Grandin često su bile degradirane jer su dobijale proste poslove ili im je uskraćivano više obrazovanje pošto nisu smatrane podobnim za zahtevno univerzitetsko školovanje.

Grandin je osmislila program sopstvenog obrazovanja da bi zadovoljila sopstvene posebne potrebe za učenjem,

kao i svoja široka interesovanja. Samostalno je učila onako kako je htela da se podučava, na sopstveni način, sopstvenim tempom da bi jednog dana diplomirala i na kraju i doktorirala. Međutim, Grandin je želela da pokrene promene a za to joj nije bila dovoljna učionica. Pošto je imala viziju onoga što želi da postigne i što je smatrala da treba da nauči, osmislila je program da bi to i ostvarila. Detaljno je proučavala ponašanje i fiziologiju životinja. Istraživala je autizam da bi razumela sopstvenu bolest zahvaljujući čemu je bolje razumela druge ljude i životinje. Studirala je psihologiju i čak je istraživala kako boje utiču na ljude i životinje. Učila je tehničko crtanje i mašinstvo da bi mogla da projektuje humanije okruženje za stoku. Svoju veštinu zapažanja toliko je izoštrila da kad bi dolazila na farmu gde su stoku spremali za klanje odmah bi uočila probleme u postupanju sa životinjama. Nije bilo kraja njenom samostalnom mentorstvu. Nadmašila je samu sebe iz potrebe da dopre do ljudi i utiče na njih proučavajući marketing, socijalni inženjering, veštine prodaje, odnose s medijima, pregovaranje, brendiranje itd.

Grandin se ceo život usavršavala i to ne po uzoru na nekog mentora ili školu mišljenja, već prema svojim sklonostima. Utrla je sopstveni put poput mnogih izuzetnih osoba – bez obzira na brojne prepreke koje su im se našle na tom putu. Tako je postala borac ne samo za humano postupanje prema životinjama, već i prema autističnim osobama.

Više od dve stotine godina pre nego što je Grandin postala priznato ime, jedan dečak iz Bostona započeo je svoj put koji će mu doneti veliki ugled. Pre nego što je ovaj narod uopšte postao narod, prvi i najpoznatiji preduzetnik u Americi i osoba s najviše uticaja ne samo u svoje vreme, već i više generacija posle njega, postao je predvodnik tako

što nam je pokazao šta možete da postignete, bez obzira na finansijske mogućnosti, ako se sami usavršavate.

Otac Bendžamina Frenklina želeo je da mu sin bude sveštenik ali Bendžamin je još od detinjstva želeo više. Zahvaljujući izuzetnoj moći zapažanja, Frenklin je čak i kao dete posmatrao svet oko sebe, uviđao kako se stvari rešavaju i šta je potrebno za uspeh. Shvatio je da je obrazovanje ključno ali nijedna škola u Americi nije mogla da ga nauči svemu što je hteo ili što mu je bilo potrebno. Zato je osmislio program samostalnog obrazovanja koje će mu pružiti surova laboratorija koju zovemo život.

Gutao je knjige i postao tako dobar pisac da mu je pošlo za rukom da stalno objavljuje svoje tekstove u lokalnim novinama predstavljajući se kao odrasla osoba i koristeći nekoliko pseudonima, među kojima je bila i sredovečna usedelica.

Zvanično je postao šegrt u dvanaestoj godini kod svog brata Džejmsa uz koga je naučio štamparski zanat, uključujući slovoslaganje, povezivanje knjiga, marketing i izdavaštvo. On nije bio samo običan radnik koji uči zanat da bi zaradio za život – on je učio kako da ovlada najuticajnijom platformom za komunikaciju svog vremena. Učio je da slaže slova, pravi mastilo, radi na svim vrstama štamparskih presa, ispravlja rukopise, piše koncizne tekstove i smišlja ono što danas zovemo „aktuelne“ teme kojima se menjaju mišljenja i osporava politički poredak. Čitao je sve što je dolazilo u štampariju i tako usavršavao čitanje i pisanje. U to vreme štampane knjige su bile skupe pa se tako trampio za svako štivo kojeg bi mogao da se dokopa. Niko mu nije zadavao da nešto čita; on je sve čitao samoinicijativno – što i jeste prava definicija samostalnog obrazovanja. Zanimljivost je da ga je upravo ta nepristupačnost literature u

mladosti navela da u zrelim godinama otvori prvu biblioteku u Sjedinjenim Državama.

Posle pet godina Frenklin je naučio dovoljno da može da nastavi da se bavi tim zanatom ali on je želeo još više. Priča kaže da se s petnaest centi u džepu uputio u Filadelfiju gde su štamparije bile itekako zainteresovane ne za njegov rad – radnika je bilo svuda – već za njegove veštine. Radne snage je bilo u izobilju ali veština i znanje, kako je Frenklin naučio rano u životu, bili su izuzetno cenjeni i retko su se mogli naći.

Frenklin je takođe shvatao kakvu moć imaju ono što danas zovemo veze i poznanstva, kao i pristup – uključujući i to koliko je važno usvajati osobine i navike ljudi koji imaju moć, uticaj ili vlast da biste se uklopili u njihovo društvo i da bi vas oni prihvatili (ono što danas zovemo oponašanje – o tome će biti reči u kasnijim poglavljima). Slično kao što je meni za rad u FBI neizmerno pomoglo to što sam kao tinejdžer proučavao ponašanje ljudi, Frenklinu je dobro došlo poznavanje običaja i pravila ponašanja kad je mnogo godina kasnije postao prvi ambasador Amerike u Francuskoj.

Zahvaljujući velikoj radoznalosti, umećima i volji, proširio je svoju sferu uticaja do te mere da je još kao mladić ostavio upečatljiv utisak na guvernera Pensilvanije te mu je ovaj obezbedio studije u Engleskoj kako bi se Frenklin dalje usavršavao. Frenklin je otkrio tajnu uspeha, a to je da znanje, radoznalost, prilagodljivost, vredan rad i želja za sticanjem dodatnog znanja čoveku mogu da ulepšaju život.

Zadivljuje koliko je toga do svoje smrti 1790. u osamdeset šestoj godini Frenklin postigao s obzirom na to da je svoje formalno obrazovanje završio kad mu je bilo deset godina. Bio je izvorni potpisnik Deklaracije nezavisnosti. Učestvovao je u pisanju Ustava. Savetovao je Tomasa Džefersona šta

ti čuveni dokumenti treba i ne treba da sadrže. Dok je bio ambasador u Francuskoj za vreme Američke revolucije, do tančina je upoznao francuske običaje i savladao umeće diplomatije da je na kraju uspeo da ubedi Francuze da rizikuju rat s Engleskom zbog finansiranja tih novopečenih Amerikanaca koji se bore za nezavisnost. Takav doprinos bi bio i više nego dovoljan. Međutim, on je postigao mnogo više.

Osim toga što je bio pisac, novinski urednik, štampar, borac za nezavisnost, diplomata kome nije bilo mnogo ravnih i čovek koji je „ukrotio munje“, bio je i humorista, satiričar, mason, naučnik, pronalazač, pedagog, građanski aktivista, istraživač, glasnogovornik, osnivač vatrogasne službe u Filadelfiji i Univerziteta u Pensilvaniji, državnik i projektant prve nacionalne komunikacione mreže koja je povezivala kolonije i ljude putem onog što mi danas zovemo poštanski sistem. Volter Ajzakson je u Frenklinovoj biografiji naveo da je on „bio najuspešniji i najuticajniji Amerikanac svog doba“. On je bio prvi američki mislilac, influencer i stručnjak za samopomoć – a da su u to vreme postojali govori u okviru TED programa, morali biste da odvojite nekoliko meseci za bindžovanje.

On je sve to uspeo da postigne samo zahvaljujući tome što je vladao sobom, stvorio temelj znanja, nadograđivao nove veštine na postojeće putem programa koji je sâm osmislio jer je bio neizmerno radoznao. Mnogim obrazovanijim ljudima bilo je lakše dostupno ono što je Frenklin želeo da nauči ali on se ipak ističe zbog svoje odlučnosti da sve to savlada, da samostalnim obrazovanjem stvori taj sveobuhvatan, robustan temelj koji mu je omogućavao da postigne sve što je hteo. Nikakva škola, ni iz njegovog vremena niti sadašnja, ne bi mogla da ga nauči svemu po čemu je poznat.